

## **YURAK QON TOMIR TIZIMI KASALLIKLARI XAFINI BAHOLASH.**

***Kattaboyeva Muhayyo Nurmuhammad qizi***

*Department of Therapeutic sciences Faculty of Medicine*

*Termez University of Economics and Service Uzbekistan*

*o'qituvchisi. Email: [mnkattaboyeva@gmail.com](mailto:mnkattaboyeva@gmail.com)*

***Xazratova Dilafruz***

*Termiz Iqtisodiyot va servis universiteti talabasi*

*Email: [xazratovadilafruz807@gmail.com](mailto:xazratovadilafruz807@gmail.com)*

***Allaberdiyev Homro***

*Termiz Iqtisodiyot va servis universiteti talabasi*

*Email: [hamrobekallaberdiyev355@gmail.com](mailto:hamrobekallaberdiyev355@gmail.com)*

### **Annotatsiya**

Yurak-qon tomir tizimi kasalliklari xavfini baholash zamonaviy tibbiyotning eng muhim profilaktik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon bemorda kelajakda miokard infarkti, miya insulti, yurak yetishmovchiligi va to'satdan yurak o'limi kabi og'ir asoratlarni rivojlanish ehtimolini ilmiy asosda aniqlashga qaratilgan. Xavfni baholash orqali bemorlar past, o'rtacha, yuqori va juda yuqori xavf guruhlariga ajratiladi va individual davolash strategiyasi ishlab chiqiladi. Yurak-qon tomir xavfini aniqlashda arterial gipertenziya, qandli diabet, dislipidemiya, semizlik, chekish, stress va kamharakat turmush tarzi kabi omillar muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, irsiy moyillik va genetik faktorlar ham kasallik rivojlanishida sezilarli ahamiyatga ega. Ushbu omillar ateroskleroz jarayonini tezlashtirib, qon tomirlar elastikligini kamaytiradi va gemodinamik buzilishlarga olib keladi. Xavfni baholash jarayonida SCORE, Framingham va ASCVD kabi klinik shkalalar qo'llaniladi. Bundan tashqari, laborator tahlillar (lipid profili, glyukoza, HbA1c), instrumental tekshiruvlar (EKG, exokardiyografiya, ABPM) ham keng qo'llaniladi. Ushbu yondashuvlar yordamida bemorning yurak-qon tomir tizimi holati kompleks baholanadi. Yurak-qon tomir kasalliklari xavfini erta aniqlash profilaktika va davolash samaradorligini

oshiradi. Sogʻlom turmush tarzi, toʻgʻri ovqatlanish, jismoniy faollik va dori vositalarini muntazam qabul qilish orqali ogʻir asoratlarning oldini olish mumkin.

**Kalit soʻzlar:** Yurak-qon tomir kasalliklari, xavf baholash, miokard infarkti, miya insulti, arterial gipertenziya, ateroskleroz, dislipidemiya, qandli diabet, semizlik, metabolik sindrom, chekish, stress, genetik predispozitsiya, irsiy moyillik, endotelial disfunktsiya, gemodinamik buzilish, SCORE tizimi, Framingham shkalasi, ASCVD, lipid profili, xolesterin, LDL, HDL, triglitseridlar, glyukoza, HbA1c, EKG, exokardiyografiya, ABPM monitoring, antihipertenziv terapiya, statinlar, profilaktika, sogʻlom turmush tarzi, kardiovaskulyar risk, yalligʻlanish jarayonlari.

### **Yurak-qon tomir kasalliklari xavfini baholashning zamonaviy tushunchasi, maqsadi va klinik ahamiyati**

Yurak-qon tomir tizimi kasalliklari xavfini baholash — bu bemorda kelajakda miokard infarkti, miya insulti, toʻsatdan yurak oʻlimi yoki yurak yetishmovchiligi kabi ogʻir asoratlar rivojlanish ehtimolini ilmiy asosda aniqlash jarayonidir. Zamonaviy tibbiyotda bu yondashuv faqat kasallikni davolash emas, balki uning oldini olishga qaratilgan preventiv tibbiyotning asosiy qismi hisoblanadi. Xavfni baholash orqali bemorlar individual guruhlariga ajratiladi va davolash strategiyasi shunga mos ravishda belgilanadi.

### **Epidemiologik ahamiyati va yurak-qon tomir oʻlim koʻrsatkichlari bilan bogʻliqligi**

Yurak-qon tomir kasalliklari butun dunyo boʻyicha oʻlimning eng asosiy sababidir. Har yili millionlab odamlar miokard infarkti va insult oqibatida hayotdan koʻz yumadi. Ushbu kasalliklarning koʻp qismi oldindan rivojlanadigan xavf omillari bilan bogʻliq boʻlib, ularni erta aniqlash orqali oʻlim koʻrsatkichlarini sezilarli kamaytirish mumkin. Epidemiologik tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, xavf omillari bir nechta boʻlganda kasallik rivojlanish ehtimoli keskin ortadi.

## **Yurak-qon tomir xavf omillarining patofiziologik asoslari va guruhlanishi**

Xavf omillari ikki asosiy guruhga bo'linadi: o'zgartirib bo'lmaydigan va o'zgartirib bo'ladigan omillar. O'zgartirib bo'lmaydigan omillarga yosh, jins va irsiy moyillik kiradi. O'zgartirib bo'ladigan omillar esa arterial gipertenziya, dislipidemiya, qandli diabet, semizlik, chekish va kamharakat turmush tarzini o'z ichiga oladi. Bu omillar ateroskleroz rivojlanishini tezlashtiradi, tomir endoteliyasini shikastlaydi va qon aylanish tizimida patologik o'zgarishlarga olib keladi.

## **Ateroskleroz va gemodinamik buzilishlarning xavf rivojlanishidagi o'rni**

Yurak-qon tomir xavfini baholashda ateroskleroz markaziy rol o'ynaydi. Lipid almashinuvining buzilishi natijasida tomir devorida xolesterin to'planadi va aterosklerotik blyashkalar hosil bo'ladi. Bu jarayon tomirlarning torayishiga, elastikligining yo'qolishiga va tromb hosil bo'lishiga olib keladi. Natijada yurak va miya qon ta'minoti buzilib, infarkt va insult xavfi ortadi.

## **Klinik risk omillar va bemor holatini kompleks baholash**

Klinik baholashda bir nechta ko'rsatkichlar hisobga olinadi: arterial bosim darajasi, qandli diabet mavjudligi, lipid profili, tana massasi indeksi, chekish holati va jismoniy faollik darajasi. Bundan tashqari, EKG va exokardiyografiya orqali yurak strukturasidagi o'zgarishlar aniqlanadi. Ushbu ma'lumotlar asosida bemorning umumiy yurak-qon tomir xavfi aniqlanadi.

## **Yurak-qon tomir xavfini baholashda klinik shkalalar va algoritmlar**

Zamonaviy tibbiyotda xavfni aniqlash uchun maxsus algoritmlar qo'llaniladi. SCORE tizimi yurak-qon tomir o'lim xavfini hisoblaydi. Framingham shkalasi 10 yillik infarkt xavfini baholaydi. ASCVD kalkulyatori esa keng klinik amaliyotda ishlatiladi. Ushbu tizimlar yosh, jins, qon bosimi, xolesterin va chekish kabi parametrlarni hisobga oladi.

## **Laborator va instrumental diagnostika ahamiyati**

Xavfni baholashda laborator tekshiruvlar muhim o‘rin tutadi. Lipid profili (LDL, HDL, triglitseridlar), glyukoza darajasi va HbA1c metabolik holatni ko‘rsatadi. Kreatinin va GFR buyrak funksiyasini baholaydi. Instrumental usullardan EKG, exokardiyografiya va 24 soatlik ABPM monitoring yurak va qon tomir tizimining funksional holatini aniqlashga yordam beradi.

### **Xavf darajalarini stratifikatsiya qilish va klinik qaror qabul qilish**

Yurak-qon tomir xavfi odatda past, o‘rtacha, yuqori va juda yuqori guruhlariga bo‘linadi. Har bir guruh uchun alohida davolash strategiyasi qo‘llaniladi. Yuqori xavf guruhida agressiv farmakoterapiya va qat’iy profilaktika choralari talab etiladi. Past xavf guruhida esa asosan hayot tarzini o‘zgartirish tavsiya etiladi.

### **Yurak-qon tomir xavfini kamaytirishga qaratilgan profilaktik strategiyalar**

Profilaktika sog‘lom turmush tarziga asoslanadi. Tuz va yog‘ iste’molini kamaytirish, muntazam jismoniy faollik, chekishni tashlash va stressni boshqarish asosiy choralardir. Shuningdek, qon bosimi, xolesterin va glyukoza darajasini doimiy nazorat qilish kasallik rivojlanishini sezilarli kamaytiradi.

### **Zamonaviy tibbiyotda individual yondashuv va uzoq muddatli monitoring**

Yurak-qon tomir xavfini baholashda individual yondashuv muhimdir. Har bir bemorning genetik, metabolik va klinik xususiyatlari hisobga olinadi. Uzoq muddatli monitoring orqali davolash samaradorligi baholanadi va zarur hollarda terapiya o‘zgartiriladi. Bu yondashuv yurak-qon tomir asoratlari oldini olishda eng samarali usul hisoblanadi.

### **Yurak-qon tomir xavfini baholashda psixosomatik omillar va stressning roli**

Yurak-qon tomir kasalliklari xavfini baholashda faqat biologik omillar emas, balki psixosomatik holatlar ham muhim ahamiyatga ega. Doimiy stress, xavotir, depressiya va emotsional zo‘riqish simpatik asab tizimini faollashtiradi, bu esa yurak urish tezligini oshiradi va qon bosimini ko‘taradi. Uzoq davom etgan stress endotelial disfunktsiyaga, yallig‘lanish jarayonlarining kuchayishiga va ateroskleroz rivojlanishiga olib keladi. Shu

sababli psixologik holat yurak-qon tomir xavfini baholashda alohida komponent sifatida qaraladi.

### **Metabolik sindrom va yurak-qon tomir xavfi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik**

Metabolik sindrom yurak-qon tomir kasalliklari xavfini keskin oshiruvchi klinik holat hisoblanadi. U semizlik, insulin rezistentligi, arterial gipertenziya va dislipidemiya kombinatsiyasidan iborat. Visseral yog' to'planishi yallig'lanish mediatorlarini ko'paytiradi va lipid almashinuvini buzadi. Bu esa ateroskleroz jarayonini tezlashtiradi. Metabolik sindrom mavjud bemorlarda infarkt va insult xavfi bir necha barobar yuqori bo'ladi.

### **Genetik predispozitsiya va molekulyar xavf markerlari**

Yurak-qon tomir kasalliklari rivojlanishida genetik omillar muhim rol o'ynaydi. Oilaviy anamnezda erta yoshda infarkt yoki insult kuzatilgan bemorlarda xavf yuqori bo'ladi. So'nggi yillarda CRP (C-reaktiv oqsil), homosistein va lipid fraksiyalari kabi biomarkerlar xavfni baholashda qo'llanilmoqda. Genetik predispozitsiya va molekulyar markerlar kasallikni erta bosqichda aniqlashga yordam beradi.

### **Yurak-qon tomir xavfini kamaytirishda farmakologik profilaktika**

Farmakologik profilaktika yuqori xavf guruhidagi bemorlarda kasallik rivojlanishini oldini olishga qaratilgan. Statinlar lipid darajasini kamaytirib, ateroskleroz rivojlanishini sekinlashtiradi. Antihipertenziv dorilar qon bosimini nazorat qiladi. Antiagregantlar tromb hosil bo'lishining oldini oladi. Ushbu dorilar kombinatsiyasi yurak-qon tomir asoratlari xavfini sezilarli kamaytiradi.

### **Yurak-qon tomir xavfini baholashning klinik ahamiyati va sog'liqni saqlash tizimidagi o'rni**

Yurak-qon tomir xavfini baholash sog'liqni saqlash tizimida profilaktik tibbiyotning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Bu yondashuv bemorlarni erta aniqlash, ularni xavf guruhlari ajratish va individual davolash strategiyasini ishlab chiqish imkonini beradi. Natijada og'ir asoratlarni kamayadi, davolash samaradorligi oshadi va sog'liqni saqlash

xarajatlari qisqaradi. Xavfni baholash tizimi aholining umumiy salomatligini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi.

## **Xulosa**

Yurak-qon tomir tizimi kasalliklari xavfini baholash zamonaviy klinik tibbiyotning eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki ushbu kasalliklar, xususan miokard infarkti, miya insulti va yurak yetishmovchiligi, dunyo bo'yicha o'lim va nogironlikning asosiy sabablaridan biri bo'lib qolmoqda. Shu sababli xavfni erta aniqlash va to'g'ri baholash orqali og'ir asoratlarning oldini olish imkoniyati sezilarli darajada oshadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yurak-qon tomir xavfi bir nechta omillar yig'indisiga bog'liq bo'lib, ular o'zaro bir-birini kuchaytiradi. Arterial gipertenziya, dislipidemiya, qandli diabet, semizlik, chekish, stress va kamharakat turmush tarzi asosiy o'zgartiriladigan xavf omillari hisoblanadi. Bundan tashqari, yosh, jins va irsiy moyillik kabi o'zgartirib bo'lmaydigan omillar ham umumiy xavf darajasini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Yurak-qon tomir xavfini baholash jarayonida zamonaviy klinik shkalalar (SCORE, Framingham, ASCVD) hamda laborator va instrumental tekshiruvlar muhim ahamiyatga ega. Ular yordamida bemorning individual xavf darajasi aniqlanadi va davolash strategiyasi tanlanadi. Bu yondashuv tibbiyotda profilaktik yo'nalishni kuchaytiradi va kasallikni erta bosqichda nazorat qilish imkonini beradi. Umuman olganda, yurak-qon tomir kasalliklari xavfini baholash nafaqat diagnostik, balki profilaktik ahamiyatga ham ega bo'lib, aholining umumiy salomatligini yaxshilashga xizmat qiladi. Sog'lom turmush tarzi, muntazam tibbiy tekshiruvlar va individual yondashuv orqali yurak-qon tomir kasalliklarining og'ir asoratlarini sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

## **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Harrison's Principles of Internal Medicine. 21st Edition. McGraw-Hill Education, 2022.
2. Braunwald E. Heart Disease: A Textbook of Cardiovascular Medicine. Elsevier, 2020.
3. European Society of Cardiology (ESC). Guidelines for Cardiovascular Disease Prevention, 2024.

4. World Health Organization (WHO). Cardiovascular Diseases and Risk Factors Report, 2023.
5. American Heart Association (AHA). Cardiovascular Disease Prevention Guidelines, 2023.
6. Goodman & Gilman's The Pharmacological Basis of Therapeutics. 14th Edition.
7. UpToDate Clinical Knowledge Base: Cardiovascular Risk Assessment, 2025.
8. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Ichki kasalliklar klinik protokollari, Toshkent, 2022.
9. Klabunde R. Cardiovascular Physiology Concepts. Lippincott Williams & Wilkins.
10. Kasper D.L. Harrison's Manual of Medicine. 20th Edition.